

KNJIŽEVNIK SLOBODAN ŠNAJDER O AUTOBIOGRAFSKOM ROMANU "DOBA MJEDI"

U Hrvatskoj nikada nismo proveli ono što se u Crnoj Gori naziva 'umir krvi'

Slobodan Šnajder predstaviti će roman "Doba mjedi" na Interliberu u petak

Foto: Marko Lukunić7PIXSELL

AUTOR:
Denis Derk

U petak će na Interliberu TIM press predstaviti novi intrigantni roman Slobodana Šnajdera "Doba mjedi". Autor romana "Morendo" i drama kao što su "Hrvatski Faust" ili "Enciklopedija izgubljenog vremena" romanesknom formom progovara o vlastitoj obitelji i hrvatskoj povijesti.

::Ima li u "Dobu mjedi" i fikcije ili je to isključivo dokumentaristika?

Glosirao sam u svrhu razjašnjenja eventualnih dilema poljskog nobelovca Reymonta: “Ništa nisam iz vjetra izvadio!” No to što “Doba mjedi” uzima u obzir mnoge činjenice ne znači da se ovdje radi o historiografskom djelu. Srž romana jest zebnja nerođenog bića koje dakako ne može postojati kao činjenica već, kako samo o sebi veli, ono postoji u ‘svetim knjigama čovječanstva’; svim takvim knjigama, da se odmah razumijemo. Nastojim pisati književnost. Ovo me ne oslobađa obaveza prema ovoj ili onoj stvarnosti. Kako sam si za pisanje toga romana dao mnogo vremena - danas mi se čini da sam ga pisao gotovo oduvijek - dospio sam proučiti mnoge činjenice, pa i one dobro skrivene. Roman je dakako fikcija, ali prilično organizirana. Svakako, monolozi nerođenog bića koje svoje izgleda da bude rođeno procjenjuje vrlo lošim, ne mogu se naći ni u kakvom povijesnom izvoru. Da je osoba koja se u romanu zove Georg Kempf susrela osobu koja se zove Vera prerano, recimo 1943. godine, što u načelu nije bilo nemoguće, oni bi se, ako bi djelovali konzekventno, morali uzajamno likvidirati. Uzmimo to kao samo jednu od neveselih činjenica, tipičnu za doba koje Hobsbawm zove ‘dobom ekstrema’ i time misli cijelo XX. stoljeće. Ono nije prestalo...

::Odakle ste crpili činjenice iz života svojih roditelja?

Roman je sazdan od mnogo više činjenica no što bi ih stalo u dva života. On počinje u davnoj prošlosti, u Njemačkoj, u godini 1769., koju su zvali godinom gladi. “Doba mjedi” jest i ep o njemačkim doseljenicima koje je po tada pustoj Slavoniji posijala Marija Terezija, prosvijećena carica. Opis prilika na jednoj splavi kojom kolonisti putuju na jugoistok jest dokumentaristički. No onda bi valjalo pogledati što se s tom splavi događa u Kempfovju predsmrtnom snu kada ona postaje metafora šireg rasapa bivše državne zajednice. A priča o našim Volksdeutscherima dovršava se protjerivanjem iz Jugoslavije 1945. Moji su se Nijemci vratili tamo odakle su emigrirali 1770., truhom za kruhom. Tako je potpuno opisana jedna kružnica. Gotovo svi Volksdeutscheri morali su platiti za ono što je počinila nekolicina. Tko baš hoće, može na kraju naći, uredno pobrojene, neke izvore. Unutra je i Maeterlinckov “Život mrava”. Teško da bi bilo zamislivo znanstveno djelo koje bi kombiniralo opise prilika Nijemaca koji su upravo postajali Volksdeutscherima i prekrasnu knjigu belgijskoga nobelovca. O životu svojih roditelja, napose o njihovim suprotnim ratnim putovima, učio sam iz obiteljske dokumentacije. Oni sami malo toga su mi prenijeli, gotovo ništa. Otac je možda imao razloga ponešto sakriti, majka pak ne. No oboje kao da nisu htjeli odrediti me u tzv. svjetonazornim pitanjima. Svak mora sam za sebe iskopati onu prošlost koja ga određuje, među inim tako da ga zavede ili zarobi. Ako hoće spram nje biti slobodan, mora sam glavom kroza zid. U protivnom, prošlost će obaviti svoje na neki mukli, da ne velim, podmukli način. Stare se podjele naprosto kontinuiraju. U Hrvatskoj nikada nismo proveli ono što se u Crnoj Gori zove ‘umir krvi’. Ovo je vrlo daleko od ideje o pomirenju iz devedesetih. Pomirenje bi bilo

moguće tek onda kad bi se iskopali svi grobovi, uredno prebrojili, po načelu svakome svoje! Ali za tako nešto nikada u Hrvatskoj nije bilo motivacije, niti kod tzv. komunista, a pogotovo ne kod 'obraćenika' iz doba naše 'konzervativne revolucije'. Uostalom, lustracija njih bi najviše pogodila. Nije moguće ukinuti posljedice prošlih zbivanja, ali je moguće jasno reći tko je tko u tim strahotama. Nije daleko od pomisli da nitko nije posve čist jer povijest ne prave anđeli. No isto tako, nisu sva polazišta jednako vrijedna, odnosno nevjedna. Jednako kao 'činjenice iz života mojih roditelja' bile su mi važne činjenice o poljskom antisemitizmu i uopće o poljskoj situaciji tragične ukliještenosti između Hitlera i Staljina. Poljska je valjda uistinu 'Krist među narodima', izuzmemo li njezin antisemitizam, onaj 'pučki' i onaj 'doktrinarni'.

::Osjećate li grižnju što vam je otac makar mimo svoje volje bio esesovac?

Valjda aludirate na Bibliju: Da li mi trnu zubi zbog nečega što je učinio predak? "Doba mjedi" je književno djelo. To je kao kad biste bili pitali, da ste mogli, Tolstoja (ako se malo može usporediti s velikim), osjeća li grižnju savjesti zbog ove ili one karakterne crte kneza Andreja, ili Dostojevskoga, zbog toga što je obukao u mrak nekog od Karamazovih! Ja pokušavam pisati književnost. K tomu, moj otac nije bio esesovac, daleko bilo. Ovdje je nužno neke stvari objasniti koje su u samom romanu respektirane: Waffen-SS bilo je oružano krilo Himmlerova SS-a, kao takvo, partijska vojska, za razliku od Wehrmachta, regularne vojske. Donekle tu vrijedi usporedba između ustaške vojnice i domobranstva. U Waffen-SS ulazilo se dobrovoljnim pristankom. Naravno, to je bilo samo u početku. Odatle je u Slavoniji kružio neobičan izraz koji najbolje opisuje o čemu se tu radi: unovačeni 'dunavski Švabe' sami su sebe zvali silovoljcima (freiwillige-gezwungene). Što je među njima bilo i takvih koji su rado pošli s Hitlerom, čak i 1943., kada je svakome pametnom bilo jasno da cijela stvar ide kraju, druga je priča. Poznato je da je Treći Reich bio što se tiče zakona 'pravna država', što doduše znači da se zakonom daju urediti i najveće perverzije neke sadašnjosti. No u ovom je kontekstu važno to što Nijemci rođeni izvan Reicha u načelu nisu mogli biti unovačeni u Wehrmacht. Svi su oni trebali biti - silovoljci! Baš kao i Norvežani, Ukrajinci ili Francuzi koji su odlučili tući se za Hitlera. Teško bi mi bilo zamisliti da je jedan mladić, kakav je tada bio Georg Kempf, potpuno predan dionizijskim ushitima slavonskih vinograda, s glavom punom Rimbauda, Baudelairea, hrvatske moderne, Nietzschea, dakako ne u Hitlerovoj neukoj adaptaciji, mogao poželjeti vidjeti se u - Poljskoj, tom valjda najstrašnjem (raz)bojištu Drugoga rata... Očaj zbog toga što ga čeka razvidan je iz njegovih pisama prijatelju, isto Volksdeutscheru bačenom na Istok, koji u trenutku pisanja tih pisama više nije bio živ. Naravno, Waffen-SS nije bio školska ekskurzija, nigdje, a najmanje u Poljskoj. Ali i Waffen-SS divizija Princ Eugen, sastavljena od 'naših Švaba', ostavila je zao trag, naročito u Cetinskoj krajini. U redu, reći ćete: Ivan Karamazov nije začeo Dostojevskoga! Otud ja osjećam neku jezu upoznavši se

sa svim okolnostima u kojima se Kempf mogao naći, pa i svime što je mogao počinuti. Također i s okolnostima 'ratnog puta' Verina. Moja je majka 'odradila Kuću Maksovih mesara'.

::Je li na odluku da pišete o ratnoj povijesti roditelja utjecalo i Grasso "Ljuštenje luka"?

Ne poznajem "Ljuštenje luka". Već sam 1981. napisao dramu "Hrvatski Faust" kad mi je u ruku došao "Mefisto" Klause Manna. Prvi dijelovi romana "Doba mjedi" objavljeni su na njemačkom 2010. u časopisu koji je utemeljio Friedrich Schiller a zove se Die Horen; u Književnoj republici još i ranije. U rešeršu koji sam poduzeo, važnije su mi bile historiografske knjige, a onda goli dokumenti. Naprimjer, izvori o židovskom stradanju u Generalgouvernementu što je službeno ime ostatka Poljske pod izravnom okupacijom, ili, gledano s naše strane, Jakovljevićev "Konclogor na Savi", koji akuratno opisuje prilike u starogradiškoj depandansi Jasenovca.

::U Hrvatskoj ste lijevičarska ikona. Kako se vaš obiteljski pedigree uklapa u vaše životne stavove?

Kakva sam vam ja pa ikona? Ne postoji ikona koja kad-tad ne bi bila uvaljana u blato. Ta na moju se nogavicu trenutno može pomokriti svako štene. Nisam ja nikakva ikona. Postoji kod mene neki kontinuitet u stavovima koji su, 'ajdmo kasti, slabo promjenjivi. Što me trenutno neki od nedopečenih kalfi hoće podučiti upravo u stvari tog mojeg kontinuiteta, drugi je par rukava. Vrag ti je dug život, pa te svašta zapadne. Ne shvaćam pitanje o pedigreeu. Istina je naprosto sljedeća: u jednoj kulturi gdje se pisci, kazališni ljudi, i uopće oni koji pretendiraju biti intelektualcima vriježe manje-više partenogenezom, te je svak samome sebi predak (kao barun Münchhausen izvlače sami sebe za perčin), ja sam pokušao istražiti mnogo toga što je na presudan način moglo odrediti živote prethodne generacije. Ugrubo, nalaz je sljedeći: Postojali su oni koje je povijest nosila kao iverje i koji naravno nisu mogli uskladiti svoj život prema predodžbama o poželjnom životu; i postojali su oni koji su se dovinuli, barem povremeno, biti subjektima povijesnih promjena. To je razlika između Kempfa i Vere u romanu koju sam dokraja poštovao. Vera je bila osoba koja se mogla zanijeti i pripasti kolektivu; Kempf nije. Ta podjela, dakle ili jedno ili drugo, ide posred nekog trećeg, u ovom slučaju pisca. Tko sam ja da bih sudio? U što bih se ja morao uklopiti? Pa napisao sam roman da pokažem što sve određuje ljudske odluke. Kempf je npr. znao samovati, mislim da je na sve načine iskusio ono što znači - biti stranac u ontološkom smislu. Moramo naučiti nositi se s proturječjima u nama samima: ne postoji lagoda smirenja, ali ni 'iskonski grijeh'. Nema 'nevinog postojanja', kako se prividjelo Nietzscheu, ali ni metafizičke krivnje koju bi netko morao iskupiti svojom mukom na križu. Muka je uvijek naša vlastita. Ostavimo, dakle, ta teška pitanja

otvorenima jer to je jedini način da barem donekle utolimo našu opću strast za njima a da pri tome ostanemo jamci za sebe same.

::Je li točan dojam da se lakše identifikirate s ocem nego s majkom?

Pustimo biografije, pa naravno i moju, po strani. Neka čitatelji o tome odluče. Cijeli treći dio romana kuca na vrata današnjeg trenutka. Svak tko bude čitao moći će usporediti i činjenice iz vlastitih iskustava s onima koje su u ponudi romana. Sve drugo rado bih prepustio nečemu što Hegel zove 'furijom nestajanja'... To je isto učinio i Georg, a na svoj način i Vera, ne pristajući uz vijest o konačnom brodolomu onoga čemu je posvetila svoj život. Roman je suigra mnogih očišta u epskom protoku vremena u kojemu i mrtvi neprekidno traže svoje pravo, osobito oni ubijeni.

U romanu ima puno ratne terminologije. Jeste li postali militarist?

U "Ratu i miru" imate precizne opise Napoleonove i ruske artiljerije u tadašnjem stanju. Mirotvorac Tolstoj jako bi se začudio vašem pitanju. Otud sam i ja morao učiti o Staljinovu tenku T34, stvarnom pobjedniku rata na Istoku i Hitlerovu panceru Tigar, izvrsnom tenku po sebi, ali ga nacisti nisu mogli dovoljno nasmagati. Kempf je mobiliziran u najgorem trenutku, između predaje Von Paulusa kod Staljingrada i strašnog sraza oklopnih armija kod Kurska. Morao sam proučiti što se tamo zbivalo na terenu. Tolstoj i ja podjednako smo militaristi. Preciznost je ovdje bila potrebna i u mnogim drugim aspektima. Osjećam zahvalnost spram onih koji su mi pomogli svojim specijalističkim znanjima. Bila bi to poveća lista imena.